

Пазарна парична система¹

Фридрих Хайек²

Когато преди малко повече от две години, по време на втората Лозанска конференция на тази група подхвърлих, по-скоро като горчива шега, че няма каквато и да е надежда да имаме отново качествени пари, ако не отнемем от правителството монопола да печата пари и го прехвърлим в частни ръце, го казах полусериозно. Това предложение обаче се оказа изключително благодатна почва за изследвания. Работейки в тази насока, стигнах до извода, че съм открил възможност за работа в област, която никой икономист не е изследвал в продължение на две хиляди години. Оттогава няколко човека започнахме проучвания в тази област и отделихме доста време за анализ на тази възможност.

Резултатът е, че съм по-убеден от всякога, че, ако някога имаме качествени пари, те няма да дойдат от правителството - ще бъдат емитирани от частно предприятие, защото осигуряването на обществото с пари, на които то да има доверие и да използва, не просто може да бъде изключително печеливш бизнес; то налага на емитента дисциплина, на която правителството никога не е било и не може да бъде подвластно. Това е бизнес, който конкуриращо се предприятие може да поддържа само, ако осигурява на обществото пари, не по-лоши от парите на конкурентите си.

За по-пълно разбиране на тезата ми, трябва да се освободим от едно широко разпространено, но фундаментално погрешно понятие. При златен стандарт или какъвто и да било друг стандарт, стойността на парите не произтича от златото. Истината е, че необходимостта парите да бъдат свободно обменяеми обратно в злато дисциплинира емитентите, принуждавайки ги да контролират количеството пари в обращение по подходящ начин. Смятам за напълно приемлива тезата, че при златен стандарт именно търсенето на злато с цел поддържане на паричното обращение, а не за други цели, определя стойността му и съответно стойността на парите. Златният стандарт е единственият начин, който сме намерили досега, да дисциплинираме правителството, а правителството ще се държи разумно само, ако е принудено да го прави.

Страхувам се, че надеждата да дисциплинираме отново правителството по подобен начин е безвъзвратно изчезнала. Обществото като цяло започна да вярва (а и цяло поколение икономисти го проповядва), че правителството може в краткосрочен план бързо да облекчи всевъзможни икономически злини и най-вече да намали безработицата, като увеличи количеството пари в обращение. Истината е, че подобни нараствания на паричната маса, които изглежда имат позитивен краткосрочен ефект, в дългосрочен план причиняват още по-голяма безработица. Но кой политик се интересува от дългосрочни ефекти, ако си купува подкрепа в краткосрочен план?

Убеден съм, че надеждата за възвръщане към системата на златния стандарт, която е работила доста добре за дълъг период от време, е безплодна. Дори и златният стандарт да се възстанови по силата на международно споразумение, няма и капка надежда, че правителството ще играе по правилата. А и златният стандарт не може просто да бъде възстановен по нормативен път. Той изисква от правителството постоянно да спазва определени правила, които включват спорадично ограничение на парите в обращение, което пък ще доведе до местна или национална рецесия, а никое правителство в днешни дни не би направило подобно нещо, при положение че и обществеността и разните Кейнсиански икономисти, обучени през последните 30 години, ще възразят, че увеличаването на количеството на парите е по-важно от придържането към златния стандарт.

Както вече казах, погрешно е да се смята, че стойността на златото или на който и да било метал, използван за парична база, определя директно стойността на парите. Златният стандарт е механизъм, създаден, за да принуди правителството да контролира количеството пари, така че стойността им да е еквивалентна с тази на златото (и за доста дълъг период от време, този механизъм е работил успешно). Има обаче и много случаи в историята, които доказват, че със

---

¹ Лекция, изнесена на конференция за златото и паричните режими, Ню Орлеънс, 10 Ноември 1977 г. Преводът е на Любен Иванов, стажант в ИПИ. Оригиналната статия е достъпна [тук](#).

² Фридрих Хайек става лауреат на Нобеловата награда по икономика през 1974 г.

сигурност е възможно, стига да е в личен интерес за емитента, да се контролира количеството дори и на пари, чиято номинална стойност надвишава стойността на материала, от който са направени, по начин, който запазва стойността им постоянна.

Съществуват три интересни случая в историята, които илюстрират това и които всъщност показват на икономистите, че в крайна сметка е важен подходящият контрол върху паричната маса, а не покритието - покритието на парите в обращение е било необходимо само, за да принуди правителството да контролира количеството пари в обращение. Смятам, че този контрол би бил по-ефективен, не ако правителството е задължено по силата на някакъв закон, а ако спазването на това правило е в интерес на емитента, защото той може да поддържа бизнеса си само, ако съумее да предлага на хората стабилни пари.

Нека да споделя с вас накратко тези важни исторически примери. Първите два, които ще спомена не се отнасят директно за златния стандарт във вида, в който ни е познат. Те се случват по времето, когато големи части на света все още оперират при сребърен стандарт и когато през втората половина на 19 век среброто изведнъж започва да се обезценява. Спадът на стойността на среброто е предизвикал спад на стойността на различни национални валути и в два от случаите били предприети интересни мерки. Първата мярка, опитът от която според мен е вдъхновил паричната теория на Австрийската школа, се е случила в родната ми страна през 1879 г. По това време правителството е имало много добър съветник по паричната политика, Карл Менгер, който дал следният съвет "Ако искате да избегнете ефекта на обезценка на среброто във вашата валута, спрете свободното сечене на сребърни монети, спрете нарастването на количеството им и ще откриете, че стойността на сребърната монета ще надвиши стойността на вложеното в нея сребро". Австрийското правителство така и направило и резултатът бил точно такъв, както Менгер бил предрекъл. Хората започнали да наричат австрийския гулден "банкнота, напечатана върху сребро", защото монетите в циркулация се превърнали в непокрити пари със същинска стойност на вложения в тях метал доста под стойността им при размяната. Докато цената на среброто падала, стойността на сребърния гулден се контролирала изцяло от ограниченията при пускането в обращение на нови монети.

Четиринадесет години по-късно Британска Индия сторила същото нещо. Тогава те оперирали при сребърен стандарт и обезценката на среброто влияела негативно на стойността на рупията, докато в крайна сметка индийското правителство спряло свободното сечене на сребърни монети. И отново, стойността на сребърните започнала да нараства все повече и повече, надвишавайки стойността на вложеното в тях сребро. Нито в Австрия, нито в Индия е имало каквито и да било очаквания, че в определен момент тези монети ще бъдат предоставени на правителството за обмяна срещу злато или сребро при определен курс. Такова решение се е взело много по-късно, а гореописаният процес е съвършен пример за това, че металните пари в обращение базират стойността си на количеството, което се пуска в обращение, а не на металното си съдържание.

Третият ми пример е дори още по-интересен, макар и процесът, протекъл тогава, да е бил доста по-кратък, тъй като се отнася за златото. През Първата световна война голямата инфлация на книжните пари във воюващите страни понижила не само стойността на книжните пари, но и на златото, тъй като книжните пари били до голяма степен използвани вместо злато и търсенето на злато паднало. Като следствие от това, цените на стоките и услугите, изразени в злато, се покачили по целия свят. Това се отразило дори и на страните, които не били въввлечени в конфликта. В Швеция били особено разтревожени: страната била наводнена със злато от целия свят понеже се придържала към златния стандарт и цените там се покачили почти колкото и в останалия свят. Швеция също имала един-двама много добри икономисти по онова време и те повторили съвета на Австрийските икономисти от 1870г - "Спрете свободното сечене на златни монети и стойността на монетите в обращение ще се повиши над стойността на златото, което съдържат". Шведското правителство последвало съвета им през 1916 г. и предсказанието на икономистите се сбъднало напълно: стойността на златните монети надвишила стойността на златното им съдържание и Швеция избегнала инфлационните ефекти от обезценката на златото за периода до края на войната.

(следва продължение в следващия брой)